

Հնորհրդի վրձինով կը զեղուն և մենք կը խոնարհինք վիրգիլիոսի առջեւ՝ որ միանգամայն արուեստագէտ և իմաստասէր է. ու իր երգին մէջ ամփոփած է բնութիւն, մարդն և Աստուած:

Երկու հազար տարուան հնութեան մէջ չափազանց թարմ ու արդի է վիրգիլիոս. առ դաստիարակը կրնայ ըլլալ բնագէտ ու մանաւանդ իմաստասէր կարծուած նա. խիրներու որոնք շատ բան կրնան սորվիլ անկէ և իր հտեւէն երթալով՝ ինչպէս Տանդէ մը՝ հասնիլ գերբնականին նա.

խաղուոր՝ ուսկից պիտի ժպտին դարերու յոյսերն և ակնկալութիւնը՝:

Հ. ՆԵՒԻՍ ՓԵՃԻԿԵԱՆ

1. Անշուշտ ներկի չէ մեզ չեղել վիրգիլիոսի ցով հայկական երկու յայտնի յիշատակները.

Դափձիմ մեզի ստղծեցող մոյմ իսկ վազընթ ճայաստամի՝ լրծել կառքի... (Հովիտակ. Դափձիմ).

Եւ՝

Եւ ամբըւամ Դաթերմ, ու իր վճայ ձրգուած՝ ղամուրջիմ դէմ՝ մըռմըւացող յըրասի գետմ.

(Յմէակամ Ը.)

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԲԵՐ

Երուսաղէմի Պատրիարք Եղիշէ Դուռեանի քահանայական յորհլեանին՝ Նուիրուած է «Դպրեմվանքերուն քարոզներ»ը զոր համադրեց Ղեւոնդ Եպս. Դուրեան. այդ քարոզները քարոզած են Արմաշու և Երուսաղէմի հանգուցեալ և ամենուն սիրելի Դուրեան Պատրիարքի հանգիստ սաները. ատով Մանչէսզըրի հոգեւոր հովիւ հեղինակը հոգեւոր մուշեհտիկ մը կ'ըլլայ իր վեղարակից, իր հոգեկից եղբայրներու հոգեշունչ քարոզներուն, քարոզներ որոնք հոգեւորականներէն աւելի աշխարհականներուն անհրաժեշտ են:

* * *

Այն բեր որ դիմանայ . . . բնական է այս բազականութիւնս, երբ կը թերթեմ Աստուոր Յ. Մակարեանի «Յուշագիրք»ը ուր 610 շէրուն մէջ ամփոփուած են կարեւոր և անկարեւոր պատմութիւններ թըրակիոյ և Մակեդոնիոյ հայ հին և նոր գաղթականներու վրայ, ուր կան նշանաւոր և աննշան հայերու կենսագրութիւնները: Մակարեան մատենագիր մը չէ, սակայն իր այս երկասիրութեամբ յայտնած է բազմավաստակ հեղինակներու պըրպըրող կորովի հոգին, ինչ որ յստակ է բանասէր գրողներու: Չեմ քննադատեր

զինքը, աննշան 74 դէմքեր ու դէպքեր գրքին մէջ խնդելուն համար. նման երկասիրութեան մէջ նկատի կ'առնուի միայն ինչ որ պատմական է. արժանաւոր կամ շահեկան այդ կը մնայ ընթերցողի դատողութեանը: Տեղադրական զիրք մը նման է զբաղդարանի բը, ուր կը գտնուին պէտք եկածները և անպէտքները:

* * *

«Պայքար»ի տպարանին պատիւ բերող հրատարակութիւններէն է «Թղկատիցիւն և իր գործը» հատորը զոր ձեռք ձգեցի շնորհիւ իմ ուխտի և զըշի ընկեր, Հ. Ղազարիկեանի, որուն կը պարտին թղկատիցիւն գործին մեծ մասը, որոնք ցանուցիր մոռցուած կը մնային թրքահայ մամուլի մէջ:

Առաջինն է այս, որով կ'ամփոփուի մէկ հատորի մէջ գրութիւնները հեղինակի մը, որ մահէն առաջ բախտ չէ ունեցած, կամ լաւ եւ, միջոց անեցած հատորի մը մէջ ամփոփելու իր գրութիւնները: Հեղինակը իր երախտագէտ սանուց կը պարտի այս վերջափառ վարձատրութիւնը:

Թղկատիցիւնի մտքի յուշարձանը Պ. Արշակ Զօպանեան կը քանդակէ իր նըրբաւարակ արուեստովն ինչ որ իրեն յատուկ է: Եւ այդ առթիւ նոյն օրերու գրական համայնապատկերը ցոյց կու տայ, առանց քչիկ մը շարժելու այն քայտաւ:

սրբոր, որ անշարժ կը մնայ հոն, ուր որ քսան տարինիս առաջ պահած էր ինքն:

«Պայքար»-ի այս հրատարակութիւնը մեծապէս պիտի դիւրացնէ աշխատութիւնը քննադատին, որ պիտի ուզէ ուսումնասիրել թիւկատինցիին գրականութիւնը: Դեռ այս հատորը լրայ չտեսած 1914-ին ես իմ «Ազգային Դեմքեր»-ուս ութերորդ շարքին մէջ խօսած եմ, թիւկատինցիի արժանիքը կշռած եմ, պրպտելով և գտնելով իր գրութիւնները թրքահայ մամուլի մէջ: Իմ այդ ուսումնասիրութիւնս կը վերջացնէի այս տողերով. «Ինքնազարգացումի այս տիպար մարդը չգիտնալով երրորդականն ո՞ր է մէկ լեզու, կը սահմանափակուէր իր ցեղին բնիկ գրականութեան մէջ. իր այդ տգիտութիւնը աւելի արժէք մը ունէր, զի բուն ցեղին մաքին զանաւարանը ըսնազործելով՝ իր գրագէտի խառնուածքովը տուած է մեզի այնպիսի էջեր որոնք մեր բնիկ գրականութեան թարգմանն են եղած, և այսքանն ալ արդէն բարձր գրահաստումի արժանի է»:

* * *

Գ. Գեղարքունի «Վանագեղանք»-ը քերթումներով սուրին, կրակին և ուռմբին հետ կը խաղայ: Թազմի դաշտէն մղոններով հեռու մնացած՝ հրացանին հունձքերուն ողբը կը հնգնէ, կը բռնաստեղծէ «յօրան-լող ազօթցով», անցիալէն «հոտած հաւ-կիթի» հոտը աննկելով. կը լսէ «պոռնիկ փողերուն կանչերը», կը տեսնէ որ «մուկը թրջած ջան մը նման կը սրսփայ»: Կը նկարագրէ կռուին պատկերը, այսպէս վերածինը շարժելով. «Գոռումը կը հեծնայ բոմբինին կռակը: Բռնած կռուցով կը ցաշէ շրաքնեկն անոր պոչէն»: Կը զննէ «հողին վրայ թռչող թուզի նման ինկած, չպայթած խուր մը»: Կը դիտէ թէ ինչպէս իր զարշապարին վրայ՝ «թնդանութները կեցած դէմ առ դէմ, հողին վրայ նարտ կը խաղան պոռալէն»:

Գ. Գեղարքունի բանաստեղծ կ'ուզէ երեւնալ իր այս նոր ցերթուածներուն մէջ. նիւթը որ կ'երգէ իր ցնարին յար-

մար չէ, զարմանք չէ այս արծիւի սէզ սարերուն օդն ալ թիթեռներուն փափուկ կուրծքին յարմար չէ:

Գեղարքունին անկասկած նոր ցերթողներուն մէջ պիտի ունենայ աւելի մեծ արժէք մը, եթէ իմաստներուն իմաստութիւնն զգցնէ, և տարօրինակ բացատրութիւնները թօթափէ իսպառ իր ցնարէն:

Տարօրինակ իմաստներէն պիտի զգուշանանք եթէ ուշ զննենք Որատիոսի որ կ'ըսէր. *Scribendi recte sapere est principium et fons* — «Գրելու հիմն ու աղբիւրն է ուղիղ և իմաստութեամբ մը տածելը»: Մեր հայկական ցերթուածներուն շատ քիչերուն մէջ իմաստասիրութիւն կայ. միջազգային հին և նոր ցերթողները առանց ատոր մեծ ցերթողներ չէին կրնար ըլլալ. Մոնղարժէ՝ Շիլլէրի համար կ'ըսէ. «Շիլլէր անոր համար միայն բանաստեղծ ու մեծ եղաւ, որովհետեւ փիլիսոփայ եղաւ»:

Մեր հին ցերթողները Շնորհալիէն սկսեալ մինչեւ Հ. Արսէն Բագրատունի՝ Հոմերոսի հետեւելով իմաստասիրութիւն դրած են իրենց դիցապատգուութեանց մէջ: Փիլիսոփայութեան հետ մեր ցերթուածներուն մէջ կը պահանջամ, ոչ տարօրինակը՝ այլ օգտակարն ու գեղեցիկը:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ԿԵՆՏՐ ՆԻ ԱՐՈՒԵՍ

* *

ՏԳ. ՓԵՐՏԷ ԶՅԷ

Պատակոտելի հատոր մ'է՝ կարապետը 1931ի հայ տարեգրքերուն: Պատկերազարդ հրատարակութիւն մ'է կազմուած է Վ. Դ. Թագուտրեանի վարչութեամբ և Մ. և Մ. Պարսամեանի խմբագրութեամբ, որ զիտցած է ոչ աննշան հեղինակներէ ամփոփել հոն հայ կնաքի և արուեստի գեղեցիկ էջեր, հայ հասարակութեան տալով փոքրիկ հանրագիտարան մը:

Անկեղծ ըլլալու համար պիտի ըսեմ որ մի քանի թափթփուկ կտորներ իրաւունք չունէին հոն ապրելու, ինչպէս մէկ քանի սկզբունքներ որ ոչ հայութեան հոգւոյն և ոչ համոզման կը համաձայնին:

Տարեգրքին լաւագոյն և ճոխ բովանդակութիւնն է. Ա. Յարութեանի անտիպ նամակներու անկեղծ շեշտին և յստակ խոհերուն ճով կը գտնենք Ա. Ահարոնեանի «Դիւարեակ մարդը» հայութեանէն պաշտօնած բանաստեղծ-վիպագրի ծանօթ շունչով, ուր հայը կը ներկայանայ իր բնիկ ու հարազատ հաւատքով ու մշտայնութեամբ: Սիամանթոյի ստորագրութիւն մը . . . որքան մեյամաղձութեամբ կը լեցուի հոգիս անոր ի տես, անտիպ էջ մըն է «Զաւարեանի հոգին», նշխար մը հայ բանաստեղծ-նահատակէն, և սրբազան նշխարի մը պահանջած յարգանքով կը մօտենամ. իրն է ոճը, որ երկայնութեան ու բարդութեան մէջ եզական եղած է միշտ. ու հոն կը գտնեմ արդի խորհողին մէջ դասական ու մաքուր հոգի:

Մայլեզեանի «Աստուծոյ մահը» գրական ընտիր ոճին մէջ կատարեալ է. սակայն սխալ է հոգեբանութիւնը գոր հոն կը դնէ... պատկերն է մեր օրերու դժբախտ ներուն որոնց մէջ Աստուծոյ գաղափարը կը մեռնի. ու անոնք թշուառներ են:

Հայրենարաղձ սիրտ մը պահ մը պիտի սփոփուի «Մեռնող գիւղ» ին տիրանոյշ յիշատակներէն. որքան հոգեխօսիկ է հայրենի գիւղին մանրանկարը, վէպը, աւանդութիւնը, և որքան տխուր երբ խորհինք որ Ակնի նման պաշտելի վայրեր չըացած են... Ատոր ճով կարելի է գետեղել «Քառասնակ»ի հեղինակին «Գիւղական պատկերը» ծանօթ շունչով և հոգեբանութեամբ:

Հ. Նազարեանցի «Արեւելեան պար»ը չափազանց մերկ ու նիւթապատէ չէ մըն է «Ճնծութեան կանչներ»ը առաջին քայլերն են կարծես Զարդարեան Ռաֆայէլի, ուր Մեսրոպեան տառերու ճով լատինականներու խորթութիւնը կայ:

Ամեն հայ սիրով ու հպարտութեամբ պէտք է հետեւի հայ գեղարուեստի բաժնին. որքան պաղ ու անխօս կը մնան մեր հոգեւոյն հայերէ յօրինուած այն գրքերն ու հանգչաները ուր չկան հայրենիք ու նախնիք:

Պատմական ու բանասիրական բաժնին մէջ կ'արժէ յիշել Բ. Ե.ի էջ մը Հայոց

պատմութենէն. և համառօտ պատկերը «Միլիթարեան զրական գործունէութեան» բանախօսութիւն Հ. Յ. Վ. Թորոսեանի:

Մ. Տէրպէտէրեան «Գիտութեան» մէջ մշակած է «Բնագիւղ և իմացականութիւն» պէտքը մատնանշել պակասորդող միտ իմաստասիրութեան. իր ճով չըացած գերբնականն ու Աստուած տեղի կու տան բանապաշտութեան: Փայլակ Սանասար ալ ծծուած ու մըլտ տարուինականութեան մը ձեւով յատուկ սէր կը ցուցնէ կապիկներու ցեղին որմէ կ'ուզէ ինք սեւ. րած ըլլալ, ճաշակի խնդրը ըլլալու է, և մենք չենք ուզեր վիճել այդ մասին:

Բնդհակառակն շահեկան է Բժշկական քրոնիկէն մէջ Տորթ. Ալլանի վերտի Որդւոյն յօդուածը ժառանգականութեան մասին: Պ. Յ. Երզնկացեան «Երօնի այլասերում»ի մէջ դիտում ունի զայն սուտ ու խաբէական ցուցնել. այդ է իր հայ հաւատքը...

Գիտական եօթերուն մէջ Պ. Զ. Խան-զատեանի փառաբանութիւնը կայ, իր հրուշակաւոր մասնագիտութեան շուրջ: Մեծ հաճոյքով կը կարդանք հայ ընթացաւարտներէն, միայն 1930ին 70էն աւելի են:

«Ժպիտ, ծիծաղ և հեգեմոնք»ը պահ մը կը սթափեցնեն մեզ. ու ակործով կը կարդանք Արաքսի Թորոսեանի «Խօսման թիւ»-ի հարիւրամիական առիթով, Թ. Ազատեանի «Պոլսահայ գրական կեանքը երէկ և այսօր (1920-1930)», իր համառօտութեան մէջ ամփոփ պատկեր մը տալու թէ՛ զուտ գրական գործերուն և թէ՛ թարգմանութեանց, ինչպէս նաեւ տարեգրքերու, հանդէսներու և օրաթերթներու:

Ամբողջութեան մէջ գնահատելի գործ մըն է «Էկեանք և Արուեստ»ը. պիտի փափազինք յաջողով տեսնել և ունենդրել ազգային մեծ մտքերուն և կարողալ ողջ իմաստասիրական էջեր ազգային դրոշմով մեզի մերձեցուցած:

Վաստակաւոր խմբագրութեան կ'ուղղենք յատուղարիմութեան և յաջողութեան մեր լիափրտ մաղթանքը:

Հ. ԵՂԱ ՓԵՏԻՍԵԱՆ